

بررسی رابطه کارآیی خانواده و خودپنداره در دانشجویان دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی طی سال ۱۳۸۱

دکتر پروین دیباچه^۱

خلاصه

سابقه و هدف: ورود به دانشگاه فرایند سازگاری و انطباق با شرایط جدید و نقش‌های تازه‌ای را می‌طلبد که موفقیت در آن تا حدودی به نوع عملکرد و کارآیی خانواده‌ای که فرد در آن رشد یافته بر می‌گردد. از آنجایی که شکل‌گیری خود پنداره هر فرد در خانواده پی‌ریزی می‌گردد تعیین وضعیت خود پنداره و عملکرد خانواده در دانشجویان دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی هدف این تحقیق قرار داده شد.

مواد و روش‌ها: نوع مطالعه توصیفی و نمونه‌گیری از نوع در دسترس بود که در آن ۱۰۳ نفر از دانشجویان سال اول و دوم دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی توسط آزمون خود پنداره Beck و Family Assessment Device-Iranian (FAD-I) (مقیاس سنجش خانواده) در سال ۱۳۸۱ مورد بررسی قرار گرفتند. اعتبار آزمون‌ها با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تعیین شد و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t با قبول مرز معنی‌داری بر روی $p < 0/05$ انجام گرفت.

یافته‌ها: همبستگی بین خودپنداره و عملکرد کلی خانواده ($r = 0/21$) و حل مشکل ($r = 0/1$) معنی‌دار بود. رابطه معنی‌دار بین وضع اقتصادی خانواده و عملکرد کلی خانواده، خرده مقیاس‌های حل مشکل و نقش‌ها بدست آمد.

نتیجه‌گیری و توصیه‌ها: با توجه به شیوع مشکلات بهداشت روان در میان دانشجویان و وابستگی نسبتاً نزدیک احساس خودپنداره و بیگانگی با متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی که به نوعی ریشه در عملکرد خانواده دارد، بهتر است با مطالعه علمی و دقیق خانواده، مشکلات مربوط را در بین دانشجویان شناسایی و جامعه را از هزینه‌های درمانی پیش‌بینی نشده باز داشته و باعث افزایش عملکرد تحصیلی و آموزشی دانشجویان گردد.

واژگان کلیدی: عملکرد خانواده، خود پنداره Beck، آزمون (FAD)، حل مشکل، ابراز عواطف

مقدمه

جوانان سرمایه‌های اصلی هر کشوری بوده و با ورود به دانشگاه تغییر مهم در زندگی آنان ایجاد می‌گردد. ورود به این محیط یک فرایند سازگاری و انطباق با شرایط جدید و نقش‌های تازه را می‌طلبد که موفقیت در آن تا حدی به نوع عملکرد و کارآیی خانواده‌ای که فرد در آن رشد یافته، بر می‌گردد.

استرس‌زا بودن رویدادها پدیده‌ای اساساً شخصی است و کارکرد تعامل فرد با محیط و ارزیابی او از وقایع بالقوه تهدید کننده و چالش برانگیز می‌باشد (۱). در نظریه شناختی - هیجانی Lazarus فرض بر این است که استرس در صورتی ایجاد می‌شود که شخص موقعیتی را تهدید کننده و طاقت فرسا ارزیابی نماید و یا منابع کافی برای سازگاری با این موقعیت در اختیار نداشته باشد (۲). بدین ترتیب ذهن به عنوان میانجی پاسخ عاطفی و واقعی محیطی عمل می‌کند و

تفسیر فرد، از نوع و شدت رویداد محیطی، تعیین کننده واکنش‌های عاطفی و هیجانی مربوط به آن است (۳). لذا هم جهت با دیدگاه فوق استرس را تقاضای جسم و ذهن برای بهره‌گیری از ظرفیتهای سازگارانه یا مقابله‌ای تعریف نموده‌اند (۴). تقاضایی که اگر دیر زمانی فراتر از قدرت پاسخ دهی این ظرفیت‌ها ادامه یابد منجر به فرسودگی جسمی و روانی می‌شود و فعالیت طبیعی فرد را در جنبه‌های مختلف زندگی دچار اختلال می‌سازد (۵). از دیدگاه جامعه شناختی خانواده اولین گروهی است که فرد در آن به عضویت در می‌آید و حساسترین مراحل اجتماعی شدن و فرهنگ پذیری را در آن طی می‌کند (۶). خانواده کانون شکل‌گیری هویت فرد و خاستگاه هویت انسان بوده و احساس هویت متکی بر احساس تعلق و احساس مجزا بودن می‌باشد (۷).

^۱ استادیار دانشکده توانبخشی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

Rogers معتقد است خود پنداره، که از طریق روابط اجتماعی کسب می‌گردد، مجموعه ویژگی‌هایی است که شخص به عنوان یک موجود منحصر به فرد از خود درک می‌کند. در واقع شخص خود را براساس آنچه سایرین تصور می‌کنند می‌بیند نه بر اساس آنچه خودش احساس می‌کند (۸). در بررسی نظریه‌های مربوط به خانواده نظریه سیستم‌ها بر وابستگی متقابل اعضای خانواده تاکید دارد و نظریه تعامل نمادین (Symbolic) خانواده را به عنوان یک واحد تعامل شخصیت توصیف می‌کند. نظریه تعامل نمادین به این جهت حائز اهمیت است که اعمال و عواطف افراد نه تنها براساس آنچه وقوع یافته مشخص می‌شود بلکه متاثر از چگونگی تفسیر آن وقایع نیز است. این نظریه به صورت گسترده در خانواده درمانی استفاده می‌شود (۹). توجه به مساله خانواده و کارآیی آن بطور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است (۱۰). در یک مطالعه فشار زیاد از حد والدین برای موفقیت، عامل منفی بر خودپنداره محاسبه شده و رشد هویت در نوجوانان متاثر از اعتماد به نفس و خودپنداره اعلام شده است. در این تحقیق استفاده از مقیاس سنجش خانواده (FAD) به عنوان یک مقیاس خیلی خوب در ارزیابی کارآیی خانواده در افراد با خودپنداره پایین معرفی شده است (۱۱). همچنین نقش تفاوت فرهنگی با خرده مقیاس حل مشکل و نقش‌ها مورد بررسی قرار گرفته (۱۲) و اقدام به رفع مشکلات اقتصادی و اجتماعی تاثیرگذار بر سلامت روان مهم ارزیابی شده است (۱۳). در تحقیق Tamplin و Gooyer نقش سلامت روان خانواده با عملکرد کلی آن و رابطه آن با خلق و خودپنداره و اعتماد به نفس جوانان مورد بررسی قرار گرفته است (۱۴). در خانواده‌های مبتلایان به افسردگی یک قطبی امتیازات سه خرده مقیاس حل مشکل، ارتباط و عملکرد کلی پایین اعلام شده (۱۵) و کاهش اعتماد به نفس و غیر طبیعی بودن خرده مقیاس‌های ابراز عواطف و عملکرد کلی خانواده در افراد مبتلا به بی‌اشتهایی روانی نیز نشان داده شده است (۱۶).

نجاریان به منظور بررسی عوامل موثر در کارآیی خانواده از آزمون FAD استفاده نمود و نشان داد که کارآیی خانواده در طبقه متوسط و بالا ارتباط معنی‌داری با خرده مقیاس حل مشکل، ابراز عواطف و خرده مقیاس نقش‌ها دارد و تفاوت معنی‌داری در کارآیی خانواده در دو جنس بدست نیاورد (۹). با توجه به مطالب فوق و کلیدی بودن نقش خانواده و اهمیتی که خانواده درمانی به عنوان یک روش مهم در بررسی مشکلات و اختلالات موجود در جامعه دارد این تحقیق به منظور تعیین وضعیت خودپنداره و عملکرد کلی خانواده در دانشجویان دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

در سال ۱۳۸۱ انجام گرفت. در صورت پایین بودن سطح عوامل فوق می‌توان برنامه‌هایی را به منظور ارتقای آنها ارایه نمود.

مواد و روش‌ها

این تحقیق به روش توصیفی انجام شد و در آن دانشجویان رشته کار درمانی و فیزیوتراپی دانشکده توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی (نمونه در دسترس) در بهمن ماه ۱۳۸۱ با استفاده از پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفتند.

به منظور اندازه‌گیری کارآیی خانواده مقیاس سنجش خانواده (FAD-I) و برای بررسی خودپنداره مقیاس خودپنداره Beck مورد استفاده قرار گرفت. مقیاس FAD-I براساس مدل ac Master بوده و اولین بار در ایران توسط نجاریان در سال ۱۳۷۴ از طریق بررسی ساختار عاملی FAD بدست آمده و شامل ۴۵ سوال می‌باشد که خرده مقیاس‌های نقش‌ها، حل مشکل و ابراز عواطف را مورد بررسی قرار می‌دهد (۹). برای هر سوال چهار گزینه (کاملاً موافقم - موافقم - مخالفم - کاملاً مخالفم) در نظر گرفته شده که براساس مقیاس لیکرت به ترتیب عدد (۴-۳-۲-۱) به آن تعلق می‌گیرد و سپس با توجه به کلید پاسخنامه نمره‌گذاری برخی از سوال‌ها معکوس می‌گردد. نحوه انجام آزمون در این مطالعه به صورت گروهی بوده است. روائی این تست در مطالعات مختلف به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۹۳ گزارش شده است (۹، ۱۷).

مقیاس خودپنداره Beck شامل ۲۵ سوال و هرسوال شامل پنج جواب الف تا ه است که در سال ۱۹۷۸ توسط Beck و Steer تهیه شده است و به ترتیب عدد (۵-۴-۳-۲-۱) به آن تعلق می‌گیرد. روائی این تست ۰/۸۰٪ و اعتبار آن ۰/۵۵٪ گزارش شده است (۱۸). جهت بررسی برآورد اعتبار آزمون ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید که در مورد مقیاس خودپنداره Beck ۰/۷۹ و در مورد FAD-I کل ۰/۹۲ بود. ضرایب آلفای کرونباخ برای سه خرده مقیاس نقش‌ها - ابراز عواطف - حل مشکل به ترتیب ۰/۵۵، ۰/۶۷، ۰/۴۸ محاسبه شد. کم بودن تعداد سئوالات می‌تواند یکی از علل احتمالی پایین بودن نسبی میزان آلفای کرونباخ در خرده مقیاس‌ها باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t با قبول مرز معنی‌داری بر روی $p < 0.05$ انجام گرفت.

یافته‌ها

در این تحقیق ۱۰۳ دانشجو (۸۳ دختر و ۲۰ پسر) با میانگین سنی ۱۹/۹ سال مورد بررسی قرار گرفتند. ۳۰ نفر در وضعیت اقتصادی

بالا و ۶۰ نفر در وضعیت پایین قرار داشتند. ۴ نفر وضعیت اقتصادی و مقطع تحصیلی خود را گزارش نکردند. ۶۹ نفر از دانشجویان در سال اول و ۳۰ نفر در سال دوم و ۴ نفر گزارش نکردند. ۴۰ نفر در رشته فیزیوتراپی و ۶۳ نفر در رشته کار درمانی مشغول تحصیل بودند. ۸۴ دانشجو از رشته خود ابراز رضایت نموده و ۱۰۱ نفر مجرد بودند.

میانگین نمره خود پنداره بک $۸۶/۵ \pm ۹/۲$ ، مقیاس سنجش خانواده $۱۳۲/۶ \pm ۱۵/۳$ ، خرده مقیاس نقش‌ها $۱۸/۱ \pm ۲/۵$ ، خرده مقیاس حل مشکل $۱۴/۹ \pm ۱/۲$ و خرده مقیاس ابراز عواطف $۱۷/۵ \pm ۲/۷$ محاسبه شد. همبستگی خود پنداره دانشجویان با عملکرد کلی خانواده، ابراز عواطف، حل مشکل و نقش‌ها مستقیم ولی ضعیف بود (ضریب همبستگی به ترتیب $۰/۲۱$ ، $۰/۱۰$ ، $۰/۲۷$ و $۰/۱۲$) و همبستگی خود پنداره با عملکرد کلی خانواده ($p < ۰/۰۵$) و حل مشکل ($p < ۰/۰۱$) معنی دار بود.

ضریب همبستگی بین عملکرد کلی خانواده و ابراز عواطف $۰/۸۳$ ، حل مشکل $۰/۸۴$ و نقش‌ها $۰/۷۶$ محاسبه شد که در دو مورد اخیر معنی دار بود ($p < ۰/۰۰۱$). همبستگی بین ابراز عواطف و حل مشکل خوب ($r = ۰/۶۸$) و نقش‌ها نسبتاً خوب ($r = ۰/۵۴$) و در هر دو مورد معنی دار بود ($p < ۰/۰۰۱$). همبستگی بین حل مساله و نقش‌ها نیز نسبتاً خوب ($r = ۰/۵۸$) و معنی دار بود ($p < ۰/۰۰۱$).

همبستگی بین خود پنداره و عملکرد کلی خانواده، ابراز عواطف، حل مشکل و نقش‌ها در دختران مستقیم ولی ضعیف برآورد شد (ضریب همبستگی در تمام موارد کمتر از $۰/۲۵$ بود). با این حال همبستگی بین خود پنداره دختران و عملکرد کلی خانواده و نیز حل مشکل معنی دار بود ($p < ۰/۰۰۳$). در مورد پسران همبستگی بین خود پنداره و چهار عامل دیگر نیز مستقیم ولی ضعیف بود و ضریب همبستگی در هیچ کدام از موارد معنی دار نبود.

میانگین خود پنداره دو گروه دارای وضعیت اقتصادی پایین و بالا به ترتیب $۸۵/۵ \pm ۹/۷$ و $۸۸/۸ \pm ۷/۹$ (NS)، عملکرد کلی خانواده $۱۳۱ \pm ۱۳/۹$ و $۱۳۸/۱ \pm ۱۷/۳$ ($p < ۰/۰۳۵$)، ابراز عواطف $۱۷/۴ \pm ۲/۵$ و $۱۸/۲ \pm ۳/۱$ (NS)، حل مشکل $۱۴/۵ \pm ۱/۲$ و $۱۵/۷ \pm ۲$ ($p < ۰/۰۱$) و نقش‌ها $۱۷/۷ \pm ۱/۲$ و $۱۹/۱ \pm ۲/۹$ ($p < ۰/۰۰۷$) بود.

میانگین خود پنداره دو گروه دختر و پسر به ترتیب $۸۶/۵ \pm ۸/۵$ و $۸۵/۶ \pm ۱۱/۸$ ، عملکرد کلی خانواده $۱۳۲/۶ \pm ۱۶/۱$ و $۱۳۲/۷ \pm ۱۲/۲$ ، ابراز عواطف $۱۷/۵ \pm ۲/۸$ و $۱۷/۵ \pm ۲/۶$ ، حل مشکل $۱۴/۹ \pm ۲/۲$ و $۱۴/۸ \pm ۱/۹$ و نقش‌ها $۱۸/۱ \pm ۲/۵$ و $۱۸/۱ \pm ۲/۴$ محاسبه شد که در هیچ موردی اختلافات معنی دار نبود.

میانگین خود پنداره دو گروه با و بدون رضایت از رشته تحصیلی به ترتیب $۸۵/۹ \pm ۸/۷$ و $۸۶/۵ \pm ۹/۴$ (NS)، عملکرد کلی خانواده $۱۲۳ \pm ۱۲/۶$ و $۱۳۴/۸ \pm ۱۵/۱$ ($p < ۰/۰۰۳$)، ابراز عواطف $۱۶/۲ \pm ۲/۷$ و $۱۷/۸ \pm ۲/۷$ ($p < ۰/۰۰۲$)، حل مشکل $۱۳/۹ \pm ۱/۸$ و $۱۵/۱ \pm ۲/۱$ ($p < ۰/۰۰۳$) و نقش‌ها $۱۷/۱ \pm ۲/۲$ و $۱۸/۳ \pm ۲/۵$ (NS) محاسبه شد.

بحث

بررسی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که خود پنداره دانشجویان با عملکرد کلی خانواده و خرده مقیاس حل مشکل ارتباط معنی داری دارد. میانگین بدست آمده در این مطالعه برای عملکرد کلی خانواده ($۱۳۲/۶$) به میانگین گزارش شده در بررسی نجاریان ($۱۲۷/۸۱$) نزدیک است (۹). مسائلی که در بعد حل مشکل می‌توان به آن اشاره کرد شامل قدرت خانواده در حل مشکلات، حمایت از یکدیگر در مواقع بحران، تدبیر راه‌هایی برای حل مشکل و ارزشیابی راه حل‌های بکارگرفته شده، اعتماد متقابل و مسئولیت پذیری و ایجاد مقررات می‌باشد که همه به نوعی در شکل‌گیری خود پنداره فرد تاثیر می‌گذارد. براساس نظر FAD Werner بعنوان یک مقیاس عالی در ارزیابی عملکرد خانواده افراد با خود پنداره پایین قابل استفاده است چراکه سبک والدین در شکل‌گیری خود پنداره و رشد هویت نوجوانان تاثیر دارد (۱۱).

اختلاف خانواده‌های طبقه پایین و بالای اقتصادی در عملکرد کلی خانواده و خرده مقیاس‌های حل مشکل و نقش‌ها از نظر آماری معنی دار بود. این یافته با بررسی نجاریان همخوانی دارد. در بررسی آنان این اختلاف در خرده مقیاس ابراز عواطف هم مشهود بود. آسیب پذیری خانواده‌های طبقه پایین اقتصادی زیاده‌تر از سایر طبقات می‌باشد و این عامل بر کارایی آنها تاثیر می‌گذارد (۹). Brown و همکاران به مداخله موثر به منظور رفع مسائل و مشکلات اقتصادی اجتماعی تاثیرگذار بر سلامت روان که در دراز مدت باعث افزایش هزینه‌های درمانی می‌گردد اشاره داشته‌اند (۱۳). با توجه به رابطه وضعیت اقتصادی با کارایی خانواده که در این مطالعه بدست آمد ضرورت توجه به وضعیت معیشتی مردم احساس می‌گردد. بر اساس نظر Fontana ادامه استرس منجر به فرسودگی جسمی و روانی می‌شود و فعالیت طبیعی فرد را در جنبه‌های مختلف زندگی مختل می‌سازد (۴). در بررسی ارتباط کارایی خانواده و خود پنداره دانشجویان و متغیر جنس و رشته تحصیلی ارتباط معنی داری بدست نیامد. استفاده از حجم نمونه مساوی دختر و پسر جهت بررسی‌های بعدی توصیه می‌گردد.

ساخت شخصیت دانشجویی به عنوان یکی از مراحل مهم زندگی با مطالعه علمی و دقیق خانواده می‌توان مشکلات مربوطه را به موقع شناسایی کرد و جامعه را از هزینه‌های درمانی پیش بینی نشده و مشکلات مختلف باز داشت و باعث افزایش عملکرد تحصیلی و آموزش دانشجویان و استفاده درست از استعدادها و منابع انسانی جامعه شد.

لازم به ذکر است که با توجه به نوع تحقیق، امکان کنترل متغیرهای مداخله‌گر وجود نداشت همچنین نوع نمونه‌گیری معرف دقیق جامعه نمی‌باشد و استفاده از پرسشنامه خود می‌تواند باعث وارپانس مشترک گردد، لذا در تعمیم نتایج بدست آمده به محدودیتهای فوق باید توجه کرد. در تحقیق فوق به دلیل کم بودن تعداد متاهلین این متغیر بررسی نشد. رفع محدودیتهای فوق و استفاده از نمونه مساوی دختر و پسر مجرد و متاهل جهت محققین بعدی توصیه می‌گردد.

در دانشجویانی که در آنان عملکرد خانواده بالاتر بود، رضایت تحصیلی نیز زیادتر دیده شد که این خود نقش خانواده و کارایی آن را در خرده مقیاس ابراز عواطف - حل مشکل و نقش‌ها نشان می‌دهد. این یافته با بررسی‌های Werner همخوانی دارد (۱۱).

همچنین در بررسی انجام شده خرده مقیاس ابراز عواطف پایین و خرده مقیاس حل مشکل و نقش‌ها گرایش در جهت معنی‌داری نشان داد. این یافته به نوعی با نتایج Tamplin و Gooyer همخوانی دارد که اشاره به سلامت روان خانواده و تاثیر بر کارایی آنها دارد (۱۴). همچنین بر اساس نظریات Lazarus افرادی که توانایی حل مشکل بهتری دارند، تطابق بهتری با مشکلات داشته و در نتیجه بهداشت روان بهتری خواهند داشت (۳).

در مجموع با توجه به شیوع مشکلات بهداشت روان در میان دانشجویان و وابستگی نسبتاً نزدیک احساس خودپنداره و بیگانگی با متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی که به نوعی ریشه در کارکرد خانواده دارد و جوان بودن جامعه ایران و اهمیت سن جوانی در

REFERENCES

1. Lazarus R.S. Psychological stress and coping in adaptation and illness, In Lipowshi SJ, Likpsi DR, and Whybrow P.C. (editors.). *Psychomatic Medicine* :Current Trends. New York: Oxford University Press. ,1997; 14-26.
2. Lazarus R.S. *Coignition and motivation in emotion. American Psychologist*. 1991; 46: 352-367.
3. Lazarus R.S. With commentaries: Vexing research problems inherent in cognitive mediational theories of emotion, and some solutions. *Psychological Inquiry* 1995; 6: 183-265.
4. Fontana D, and Abouseri R. Sress levels, gender and personality factors in teachers. *Br J Edu Psychol* 1993; 63: 261-270.
5. Fontana D. *Managing Stress*. London: British Psychological Study and Routeledge Ltd ,1989.
6. Goldenberge I & Goldenberge H. *Family therapy: An Overview*. Third ed. Pacific Grove ,CA: Brooks/Cole Publishing Company ;1991.
۷. مینوچین س. خانواده و خانواده درمانی (ترجمه ب. ثنایی). تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۴
۸. اتکینسون ر.ل، اتکینسون ر.س، هیلگارد ا.ر. زمینه روانشناسی ترجمه م.ن. براهنی وهمکاران. تهران: انتشارات رشد، ۱۳۸۰
- ۹- نجاریان فرزانه، پایان نامه، عوامل موثر در کارایی خانواده: بررسی ویژگیهای روانسنجی مقیاس سنجش خانواده. دانشگاه آزاد اسلامی رودهن، ۱۳۷۴.
10. Koblinsky S & Anderson E. *Co-principal investigator on a four-year DHHS study of homeless families in head start and three state of Meryland fathering grants*, 2003.
11. Werner-Wilson , R.J. *Human developmental and family study-Colorado state university*, 1998.
12. Keitner G.I, Ryan, C E., Foder J, et al. *A cross -cultural study of family functioning. contemporary family therapy* 1990; 12 : 439 – 454.
13. Browne G. Byrne, C, Roberts J, et al. Resilience and vulnerability in mothers and children on social assistance: Prevalence, correlates and expenditures. *Health and Social Service Utilizatio*, 2002.
14. Tamplin A., Gooyer I.M. Family functioning in adolescents at high and low risk for major depressive disorder. *Eur child & adolescent psychiatr*. 2001; 10(3): Volume 10, Issue 3 , 2001: 170-9.
15. Seaki T. Asukai N. Miyake Y. et al. *Characteristic of family functioning in patient with Endogenous monopolar depression*. (1995-1996).
16. Erol A, Yazici F, Erol S, et al. Family functioning and self-esteem as predictors of presence of severity of Anorexia nervosa. *Turk J psychiat*, 2000; 11(1): 17-22.
۱۷. رضایی نسرين، پایان نامه، بررسی تاثیر کارایی خانواده نسل اول بر کارایی خانواده نسل دوم. دانشگاه آزاد اسلامی رودهن، ۱۳۷۸.
18. Aaron-T. Director of the center of cognitive therapy, Professor Psychiatry, university of Pensylvania publications, 1985.

19.Roy,R. *Chronic pain and effective family functioning*. A-re-examination of the macmaster model of the family functioning. *Contemporary family therapy* 1990; 12:489-503.

سرصفحه‌ها

رابطه کارآیی خانواده و خودپنداره

دوماهنامه پژوهنده / ۲۳۸

دکتر پروین دیباج‌نیا / ۲۳۹

شماره ۴۰، مهر و آبان ۱۳۸۳

رابطه کارآیی خانواده و خودپنداره

دوماهنامه پژوهنده / ۲۴۰

دکتر پروین دیباج‌نیا / ۲۴۱

شماره ۴۰، مهر و آبان ۱۳۸۳
